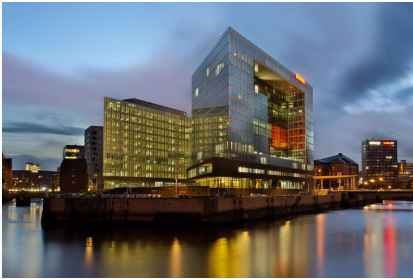

En journalistisk krimi om svindleren på Der Spiegel

Spiegel-bygningen i Hamburg. Foto: Dennis Siebert via Wikimedia Commons.

Niels Rohleder 21.04.2022

TYSK PRESSESKANDALE // BOGANMELDELSE – Juan Morenos bog om fup-journalisten Claas Relotius er også relevant i en dansk debat om journalistik.

Tusind linjer løgn

Af Juan Moreno

Oversat af Lars Onslev

252 sider, 249,50 kr.

[Forlaget Brilleuglen](#)

Som mange andre faggrupper har journalister den vane at uddele priser til hinanden. Alene i Tyskland findes flere hundrede forskellige journalistpriser. I Danmark noget færre.

Er du journalist? Og du vil gerne have en journalistpris, eftersom den kan give dig prestige og højere løn? Så er her en opskrift med veldokumenteret virkning – dog ikke helt uden risiko (også veldokumenteret):

Kast dig over reportagegenren. Få en fornemmelse for, hvad dine chefer forventer. Hvilke historier de gerne vil have. Hvordan de forestiller sig, at verden ser ud. Og hold dig til deres skabeloner.

Komiteen bag Deutscher Reporterpreis, der flere gange havde udpeget Relotius som vinder, kunne vel ikke tage fejl (eller kunne den?)

Spild ikke tiden med at tale med mennesker og opsøge levende kilder. Rejs ud i verden for et syns skyld, men brug tiden på hotelværelset til at surfe på internettet efter stof til reportagerne. Vær klar over, at andre – mere eller mindre prisbelønnede – journalister allerede har skrevet spaltekilometervis af gode historier med gribende detaljer og casepersoner, hvis hårde skæbner kan trykke på læsernes tårekanaler. Modellér personerne, så de passer endnu bedre til dine

chefers og læsers forventninger. Og fyld dine reportage med dem. Uden at kontakte dem, begribeligvis.

Hold dig til emner uden for dit eget sprogområde, så dine fiktive casepersoner og de øvrige kilder, du har citeret uden at tale med dem, aldrig kommer i nærheden af at læse din artikel. Og sørg for, at den ligger inde bag mediets betalingsmur, og at dit medie ikke får den tossede ide at oversætte artiklen til engelsk.

Hvis mediet, du arbejder for, hører til de få, ressourcestærke med afdelinger for faktatjek, så kontakt faktatjekkerne i god tid. Stil dem detaljerede spørgsmål, som giver dem indtryk af din høje journalistiske integritet og omhu. Og skriv artiklerne, så de er svære eller umulige at tjekke fra en computer hjemme i bladhuset.

Relotius' fald

For Claas Relotius gik det godt i næsten 10 år. Indtil det lige pludselig ikke gik godt længere. Sagen var sporadisk omtalt i danske medier, da ballonen revnede i slutningen af 2018, og igen i 2020, da teatret Mungo Park satte *Spejlmanden* op.

Stykket handler om Claas Relotius, der arbejdede for nyhedsmagasinet *Der Spiegel* ("Spejlet") i Hamburg. Han vadede og badede i prestigefyldte journalistpriser – havde vundet mere end 20 – efter at han i årevis havde brugt den ovenfor beskrevne opskrift. Chefer, kolleger og journalistspirer så ham som idol og forbillede. Han stod umiddelbart foran en fastansættelse i en magtfuld mellemliderstilling. Og så gik det galt for ham. Helt galt.

Relotius mens det endnu kørte for ham. Foto: Wikimedia Commons

Bogen *Tusind linjer løgn* fra 2019 handler om Claas Relotius og er netop udkommet i dansk oversættelse. Den er skrevet af manden, der afslørede ham, kollegaen Juan Moreno.

Relevant for danske læsere?

Hvad skal vi med den bog på dansk? spurgte jeg mig selv, da redaktøren i en e-mail spurgte, om jeg ville anmelde. Har den noget at sige danske læsere, der typisk ikke læser tysk og derfor ikke kender det tyske medieunivers, der på så mange måder er anderledes end det danske?

På sin vis er Sagen Relotius desværre ikke enestående. Danske mediebrugere, der nyder godt af en udenrigsdækning, der har blikket stift rettet mod USA, kender jo

allerede de pinlige sager om [Stephen Glass](#) og [Jayson Blair](#)? For ikke at tale om vores helt egen [Mads/Matt/Matthew Qvortrup](#) (mere om ham senere).

Findes der et dansk marked for en bog om en journalistisk svindler, der skrev på et sprog, som de fleste danskere undervises i gennem mange og lange tysktimer uden nogensinde at blive i stand til rimeligt flydende at læse bare en notits i Der Spiegel?

Man kan da også som journalistisk læser undre sig over, at der på Der Spiegel udstikkes (eller blev udstukket) så firkantede skabeloner for et journalistisk projekt. Har redaktionen virkelig erfaring for, at resultatet af den slags skrivebordsbestillinger er god journalistik?

Det overraskende svar må være ja, for Juan Moreno har skrevet en bog, der (som det på bagsiden citeres fra dagbladet *Die Welts* anmeldelse) er ”en journalistisk krimi”, som læsere med interesse for medier og etik kan have glæde af – også selv om de ikke kender de mange tyske journalistkoryfæer, hvis navne er drysset ud over bogen med rund hånd, de ikke ved, hvilken type artikler der normalt står på side 3 i *Süddeutsche Zeitung*, og kun har en vag forestilling om, hvad det publicistiske fyrtårn Der Spiegel står for i tysk pressehistorie og i det aktuelle tyske mediebillede.

Juan Moreno skildrer sig selv som en ydmyg, fast freelancer for Der Spiegel, selv om der må være grænser for, hvor ydmyg man kan være, hvis man på karrierestigen er nået til at blive fast freelancer for et af Europas førende nyhedsmagasiner. I efteråret 2018 kunne han imødesee, at bladets 15 år yngre stjernereporter Claas Relotius inden længe ville være hans chef. Og i den situation blev han bedt om at skrive en artikel sammen med netop Relotius.

I udgangspunktet var han skeptisk over for samarbejdet. Han brød sig ikke om Relotius’ lidt for sort-hvide fremstillinger og sentimentale stil. Men komiteen bag [Deutscher Reporterpreis](#), der flere gange havde udpeget Relotius som vinder, kunne vel ikke tage fejl (eller kunne den?).

Freelanceren Juan Moreno fattede mistanke til stjernereportereren, og det fik lavinen til at rulle. Foto: Wikimedia Commons.

Karavanen fra Latinamerika

Moreno og Relotius’ fælles projekt handlede om en karavane af flygtninge og andre migranter, der langsomt, men sikkert banede sig vej gennem Mellemamerika mod USA’s sydgrænse, og om en Trump-begejstret, bevæbnet milits, der stod klar på den anden side af grænsen for at forhindre de fattige latinamerikanere i at slippe ind.

Planen var, at Relotius i løbet af få dage skulle finde en sådan milits, vinde dens tillid og skrive om de bevæbnede mænd, mens den spansktalende Moreno (søn af andalusiske indvandrere) skulle følge karavanen sydfra.

Chefen for Der Spiegels samfundsredaktion, [Matthias Geyer](#), gav dem pr. e-mail særdeles klare instruktioner. Juan Moreno fik besked om at finde ”en kvinde med børn. Det ville være ideelt, hvis hun kommer fra et lorteland, hvor hun ikke længere kan blive boende. Hun opfatter karavanen som hendes eneste mulighed for at undslippe sit hidtidige liv. Hun håber på et nyt, frit og godt liv i USA.”

Claas Relotius skulle finde ”en af de her rangers, der har påtaget sig ansvaret for at sikre grænsen til Mexico på sin egen måde”. ”Den her fyr har selvfølgelig stemt på Trump og blev varm om hjertet, da Trump fortalte om grænsemuren, og han glæder sig til, at folkene fra karavanen ankommer, på samme måde som Obelix glæder sig til, at der ankommer en ny legion af romere.”

Geyer efterlod ingen tvivl om, hvem der var stjernen, og hvem der var vandbæreren i konstellationen: ”Claas vil så sammenskrive teksten,” lød ordren. Det var altså den prisbelønnede Relotius der skulle føre pennen og dosere de sproglige virkemidler.

Flygtningestrømmen i 2018, som Relotius dækkede med opdigtede historier. Illustrativt foto: Wikimedia Commons.

En drejebog

”Beskeden mindede mest af alt om en drejebog,” skriver Moreno i sin bogs tilbageblik. Og man kan da også som journalistisk læser undre sig over, at der på Der Spiegel udstikkes (eller blev udstukket) så firkantede skabeloner for et journalistisk projekt. Har redaktionen virkelig erfaring for, at resultatet af den slags skrivebordsbestillinger er god journalistik?

Mens Moreno nede i Mexico kæmpede med at udføre den detaljerede ordre, hvor der stod, hvad hans protagonist skulle tænke og føle, lykkedes det i løbet af overraskende få dage tilsyneladende Relotius at vinde tillid hos en selvbestaltet milit, der nøje opfyldte de kriterier, som redaktionschef Geyer havde opstillet hjemme i Hamburg.

Samarbejdet mellem stjernen Relotius og vandbæreren Moreno knirkede. Pr. e-mail beklagede Relotius, at Moreno ikke skrev scenisk nok og i øvrigt alt for langt.

[Juan Moreno blev hurtigt klar over, at noget ikke stemte. Billederne af Relotius' milit var trykt tidligere i et medie i USA](#)

I sidste ende levede Relotius op til sit ry som én, der altid leverede. Resultatet var reportagen [”Jaegers Grenze”](#) (”Jaegers grænse”), der stod i Der Spiegel i november 2018, og som i dag kan læses i en dokumentation over Relotius' svindelnumre.

Juan Moreno blev hurtigt klar over, at noget ikke stemte. Billederne af Relotius' milit var trykt tidligere i et medie i USA, hvor personerne havde andre efternavne, og militsfolkenes dæksnavne optrådte i forbindelse med en anden milit.

Moreno gjorde sine chefer opmærksom på uoverensstemmelserne, men i stedet for selv at undersøge påstandene, bad de blot Relotius om et svar. Det leverede han og brugte som "dokumentation" bl.a. forfalskede e-mails og en hjemmelavet e-mail-adresse.

Spiegel-cheferne troede mere på stjernereporteren end på freelanceren, som nok bare var misundelig på kollegaens mange priser. Konflikten spidsede til, og det blev klart for Moreno, at det var ham eller Relotius. Hvis det ikke lykkedes ham at overbevise cheferne, ville han aldrig mere komme til at levere en linje til Der Spiegel.

Videoer fra USA

Han rejste selv til USA og talte med Relotius' påståede kilder og casepersoner (i det omfang de eksisterede) og optog dem på video. Men selv ikke de filmede udsagn var nok til at overbevise Matthias Geyer og den overordnede chef [Ullrich Fichtner](#) om, at Relotius var bedrager.

I december 2018 tippede læsset. Beviserne mod Relotius blev for overvældende, og han gik – nødtvungent og gradvist – til bekendelse og indrømmede stykke for stykke sine falsknerier i "Jaegers Grenze" og de fleste andre tekster, han havde leveret til Der Spiegel og tidligere til andre velrenommerede medier i Tyskland og det tysktalende Schweiz.

Der Spiegel har et verdensry at værne om. Nyhedsmagasinet har ved talrige lejligheder brystet sig af sin egen troværdighed og grundighed og har som ét af formentlig få medier i verden en af redaktionen [uafhængig afdeling til tjek af fakta](#), som arbejder med artiklerne inden publikation.

I bogen gengiver han med den retfærdiges harme ordret og med navns nævnelse detaljer fra den redaktionelle hverdag i et af Europas største og mest respekterede mediehuse

Claas Relotius blev ikke losset diskret ud ad en bagdør som en tavshedsbelagt "personalesag". Ikke alene forlod han Der Spiegel (og tysk journalistik) i dyb vanære, men sagen blev gjort til genstand for et fyldigt tema i bladet og en kommissionsundersøgelse. Cheferne Geyer og Fichtner måtte forlade deres poster på linje med nogle af de medarbejdere, der skulle forestille at have faktatjekket Relotius.

Der Spiegels bodsgang var bemærkelsesværdig og velgørende, men ikke nok for Moreno, der om sin bog slår fast, at "Der Spiegel vil ikke bryde sig om den". I bogen gengiver han med den retfærdiges harme ordret og med navns nævnelse detaljer fra den redaktionelle hverdag i et af Europas største og mest respekterede mediehuse.

Og selv om nyhedsmagasinet har udvist stor vilje til selvransagelse, er det ikke sikkert, at Morenos endnu mere vidtgående åbenhed om forløbet er bekvem for hverken tidligere eller nuværende chefredaktioner. I hvert fald er det værd at hæfte sig ved, at bogens tyske udgave ikke udkom på Der Spiegels bogforlag, men hos konkurrenten [Rowohlt](#).

Konsekvent oprydning eller diskret fyring?

Der Spiegels konsekvente oprydning er et eksempel til efterfølgelse. Som nævnt har vi i Danmark haft sagen om *Informations* mangeårige faste freelancer i London, Mads Qvortrup. Da det i 2009 blev klart for den daværende chefredaktion, at Qvortrup i en artikel havde citeret en afdød politimand, nøjedes man med at afbryde samarbejdet og på nettet (samt på side 8 i den trykte avis) at bringe en redaktionel note om, at der var sket en ”fejl”.

Information (hvor jeg selv var ansat som journalist 1987-2003) forholdt sig ikke til det faktum, at det i artiklen var fremstillet, som om Qvortrup personligt havde talt med politimanden, hvad han ikke havde, eftersom denne havde været død i mere end to år, da han blev citeret i Information.

Information gjorde det modsatte af Der Spiegel og dyssede sagen ned, hvilket gav fagbladet Journalisten lejlighed til i 2011 at bringe en udpenslende og ganske underholdende gennemgang af Mads Qvortrups fup-journalistik, som viste sig at omfatte flere andre eksempler. Det skete under overskriften ”Dead Man Talking”.

(At det er ydmygende, at andre skal afsløre ens medarbejderes svindelnumre, siger sig selv. I sin bog skildrer Juan Moreno, hvordan det i et kapløb med tiden lykkedes ham at sikre, at det blev Der Spiegel selv og ikke en amerikansk konkurrent, som også var på sporet af Relotius, der kom først.)

Adspurgte af Journalisten, forklarede Christian Jensen, der i 2011 i mellemtiden var blevet chefredaktør på Information, at ”det er en to år gammel sag, som den daværende ledelse har håndteret”. Information undersøgte ikke sagen nærmere i 2009, hvilket gav fagbladet Journalisten anledning til at underholde sine læsere med flere eksempler på falske kilder i Qvortrups omfattende produktion.

Som en del af bodsgangen bragte Der Spiegel i 2018 et 23 sider stort tema om den penible sag. Foto: Wikimedia Commons

Klokken ringede ikke

Nu har Qvortrupper som bekendt en forbløffende evne til at komme igen. På Coventry Universitys hjemmeside kan man læse, at ”Matt” Qvortrup er *”Professor, Centre for Trust, Peace and Social Relations”*.

Hvor velanbragt professoren er på et center for netop ”trust” (”tillid”) kan diskuteres, men i hvert fald forfulgte Qvortrup-sagen Christian Jensen. Da han i

2016 var blevet chefredaktør på [Politiken](#), skrev hans chef-forgænger [Bo Lidegaard](#) en [overstrømmende anmeldelse](#) (seks hjerter) af en Angela Merkel-biografi skrevet af "Matthew Qvortrup", der blev præsenteret som "professor i statskundskab ved Coventry University i England".

Selv om navnet Qvortrup ikke er helt ukendt i den danske medieverden, ringede ingen klokke på Politikens redaktion, der efterfølgende måtte forsyne webudgaven af anmeldelsen med denne "rettelse": "I den oprindelige version manglede den oplysning, at forfatteren er identisk med Mads Qvortrup, der i sin tid som journalist fik alvorlig kritik for at have citeret afdøde kilder."

Men alene det forhold, at bogens journalistiske krimiplot udspiller sig på det store, stærke og respekterede Der Spiegel, og Relotius' utallige priser, der giver ham maksimal faldhøjde ("Højt at flyve...") skaber en elementært spændende og absolut anbefalelsesværdig bog

Også Claas Relotius selv kom i øvrigt i Politiken. Avisen valgte i oktober 2018 at optrykke hans såkaldte interview med den da 99-årige tyske, antinazistiske modstandskvinde [Traute Lafrenz](#). Interviewet indeholdt adskillige udsagn, som interviewerens havde lagt i munden på interviewpersonen, hvilket chefredaktør Christian Jensen 21. december 2018 måtte beklage på side 2 i avisen under overskriften "Politiken beklager Spiegel-artikel" (man kan diskutere, om ikke en artikel bliver til en Politiken-artikel, når den trykkes i Politiken).

Denne lille ekskurs til håndteringen af journalistiske fupmagere på redaktionerne i Sankt Annæ Passage og på Rådhuspladsen er gode argumenter for Moreno-bogens relevans også i en dansk mediedebat.

Men alene det forhold, at bogens journalistiske krimiplot udspiller sig på det store, stærke og respekterede Der Spiegel, og Relotius' utallige priser, der giver ham maksimal faldhøjde ("Højt at flyve...") skaber en elementært spændende og absolut anbefalelsesværdig bog.

Lars Onslev har oversat og skriver et mundret og letløbende dansk, hvor man ikke snubler over nævneværdige germanismer eller fejlversættelser. Der er ganske vist begået nogle af de fejl ved gengivelsen af tysksprogede egennavne, der typisk sker, fordi adjektiver på tysk bøjes forskelligt alt efter kasus, og hvorvidt konstruktionen er med eller uden bestemt artikel ("Deutsche Reporterpreis" skal være "Deutscher", "Österreichischen Zeitschriftenpreis" skal være "Österreichischer"). Men for en oversætter til dansk er det danske sprog langt vigtigere end den tyske grammatik, så vi lever med små skønhedsfejl, som de færreste danske læsere opdager.

#dkmedierDer Spiegel

Niels Rohleder

Niels Rohleder (f. 1962) er ansat som presse- og kommunikationsrådgiver hos Dignity – Dansk Institut Mod Tortur. Niels Rohleder er uddannet journalist fra Danmarks Journalisthøjskole fra 1985 og har undervist i journalistik samme sted